

Εργαστήριο Σπουδών Φύλου και Ισότητας

Λ. Συγγρού 134, 1^{ος} όροφος, 17671 Αθήνα, τηλ. 210 9210177-8, fax 210 9210178

<http://www.genderpanteion.gr>, e-mail: gender@panteion.gr

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

‘Το φύλο...Αλλάζει!

‘Έρευνα, Θεωρία και Πολιτική της Έμφυλης Πραγματικότητας στον 21^ο αιώνα’

**Ιούνιος 2 – 3, 2005
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αθήνα, Ελλάδα**

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Ζιζή Σαλίμπα, *Ιστορικός, Οικονομικό Τμήμα, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.*

ΤΙΤΛΟΣ

Οι γυναίκες των ξένων εργατών στην περιοχή της Μεγαλόπολης Αρκαδίας.

Εδώ και ένα χρόνο βρίσκομαι ανάμεσα σε δύο σπίτια: στο αντισεισμικό τσιμεντένιο σπίτι, λιλιπούτειων διαστάσεων, με το περιβόλι και το ποτάμι, σε απόσταση ενός τσιγάρου από τη Μεγαλόπολη Αρκαδίας και στο άνετο διαμέρισμα της Αθήνας. Εδώ και ένα χρόνο υπακούω σε δύο χρόνους: στον ωρολόγιο χρόνο της Αθήνας, που καταβροχθίζει με ιλιγγιώδη ταχύτητα λεπτά και δευτερόλεπτα και στον εξ’ απαρχής χρόνο της υπαίθρου που οριοθετεί τις εποχές και καταμετρά τις μέρες από το εορτολόγιο. Εδώ και ένα χρόνο δίπλα ακριβώς από το σπίτι μου βρίσκονται οι μετανάστες. Μαζί με τους γέροντες που επανήλθαν στο χωριό, με τους εργάτες του εργοστασίου, με έναν ρομαντικό της γενιάς του Πολυτεχνείου που βρήκε το νόημα της ζωής του καλλιεργώντας τη γη, οι μετανάστες, οι γυναίκες και τα παιδιά τους συνθέτουν το ανθρώπινο μωσαϊκό του χωριού και της περιοχής. Ιδιαίτερα τα γυναικεία μέλη της οικογένειας των μεταναστών προσέλκυσαν την προσοχή μου για τη συμβολή τους στις διαδικασίες κοινωνικής, οικονομικής οργάνωσης και ενσωμάτωσης που ακολούθησαν. Κυρίως όμως για το στοίχημα της επιβίωσης που ήταν αναγκασμένες να το κερδίζουν σε καθημερινή βάση. Το στοίχημα αυτό έγινε το αποκλειστικό αντικείμενο μιας έρευνας που ξεκίνησε εδώ και ένα χρόνο. Ακριβώς, τη στιγμή που κατάλαβα ότι ο Αλμπέρτο από την Αλβανία έκτιζε μόνος του, με τα χέρια του, το σπίτι της οικογένειάς του ενώ ταυτοχρόνως έβλεπα τη γυναίκα του τη Τζέμυ να του φέρνει φαΐ και να του ζεσταίνει το νερό για το μπάνιο του έξω από το καλύβι, την προσωρινή τους κατοικία.

Η παρούσα εισήγηση βασίζεται σε προφορικές μαρτυρίες έξι γυναικών μεταναστών και ενός άνδρα μετανάστη, στις παρατηρήσεις που έκανα «συμβιώνοντας» με τους μετανάστες και σε στοιχεία από γραπτές πηγές.

Η περιοχή της Μεγαλόπολης Αρκαδίας στο παρελθόν ήταν μια από τις φτωχότερες περιοχές της Ελλάδας, που τροφοδοτούσε με εργατικά χέρια την υπερπόντια μετανάστευση. Σήμερα με τη λειτουργία του εργοστασίου της ΔΕΗ και των ορυχείων λιγνίτη, η περιοχή έχει μετατραπεί σε χώρο υποδοχής των μεταναστών οι οποίοι έρχονται με τις οικογένειές τους όχι μόνο για να δημιουργήσουν ένα μικρό χρηματικό κεφάλαιο και να φύγουν αμέσως, αλλά για να εγκατασταθούν. Σύμφωνα με έρευνα που είχε πραγματοποιηθεί με πρωτοβουλία του Δήμου Μεγαλοπόλεως η ένταση της ανεργίας στην περιοχή είναι πολύ χαμηλότερη σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο. Οι ικανοποιητικές αποδοχές τόσο του διοικητικού προσωπικού όσο και των εργατών του εργοστασίου έδωσαν στους κατοίκους της περιοχής τη δυνατότητα να υιοθετήσουν νέα ήθη και συμπεριφορές, νέες καταναλωτικές συνήθειες. Η Μεγαλόπολη διαθέτει σύγχρονα καφέ, ανθοπωλεία, καταστήματα με είδη δώρων, φροντιστήρια ξένων γλωσσών. Οι περισσότερες οικογένειες παίρνουν μια φορά την εβδομάδα οικιακή βοήθη, ενώ έχουν την οικονομική δυνατότητα να προσλαμβάνουν γυναίκες για να προσέχουν τους ηλικιωμένους και κατάκοιτους συγγενείς τους. Στα γύρω χωριά τα σημάδια του σεισμού και της εγκατάλειψης έχουν υποχωρήσει. Στα αντισεισμικά σπίτια έχουν προστεθεί, με την ουσιαστική συμβολή των μεταναστευτικών εργατικών χεριών, στέγες με κεραμίδια έχουν γίνει πανωθηκώματα και προθήκες ενώ νέες πέτρινες κατοικίες ξεφυτρώνουν από παντού.

Στη Μεγαλόπολη και στα γύρω μικρά χωριά της είναι καταγεγραμμένες 36 οικογένειες μεταναστών, από τις οποίες οι 33 είναι αλβανικές. Αναφορικά με τον αριθμό των μελών από τις 36 οικογένειες μόνο οι 7 δεν έχουν παιδιά. Οι μετανάστες έρχονται εδώ για να στήσουν από την αρχή το σπίτι τους για να ζήσουν όπως οι ίδιοι διακηρύττουν για πάντα. Οι μετανάστες έχουν όλοι ανεξαιρέτως αγροτική προέλευση. Οι περισσότεροι προέρχονται από χωριά που μέχρι πριν από λίγα χρόνια δεν είχαν ή ακόμα και σήμερα δεν έχουν τα τρία στοιχειώδη αγαθά, που σηματοδοτούν το πέρασμα στον πολιτισμό: νερό, φως και δρόμο. Υπακούουν σε νοοτροπίες και συμπεριφορές που μεταβιβάζονται από γενεά σε γενεά, που προέρχονται από μακρινούς κληρονομικούς φόβους, ανησυχίες, και συλλογικά ασυνείδητα. Οι νοοτροπίες αυτές κινητοποιούν πρακτικές που καθορίζουν την εξεύρεση του προς το ζην. Ο αρχηγός της οικογένειας είναι αυτός που οργανώνει τα πρόσωπα και καταμερίζει τις εργασίες. Στις καταστάσεις που διαθέτει ο δήμος Μεγαλοπόλεως για τους μετανάστες ως προς τα επαγγέλματα, οι άνδρες δηλώνουν όλοι «εργάτες» και οι γυναίκες μέλη της οικογένειας «οικιακά». Όμως πίσω από την προσδιορισμένη αυτή επαγγελματική ταυτότητα τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών καλύπτεται ο μη προσδιορισμένος και συνεχώς μεταβαλλόμενος σχηματισμός του οικογενειακού εισοδήματος. Το οικογενειακό εισόδημα προέρχεται από πολλαπλές πηγές τόσο από τους άνδρες όσο και από τις γυναίκες μέλη της οικογένειας. Επιπλέον επισημαίνεται ότι οι μετανάστες δεν διαθέτουν περιουσιακά στοιχεία προς εκμετάλλευση, δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα και υφίστανται έναν πολιτικό αποκλεισμό γιατί βρίσκονται έξω από τα πολιτικά δίκτυα. Η πολιτεία δεν διαθέτει κανένα θεσμό διαμεσολάβησης στην αγορά εργασίας ο οποίος θα εξασφάλιζε ομαλή πρόσβαση στους μετανάστες.

Άρα η υλική και κοινωνική αναπαραγωγή του νοικοκυριού των μεταναστών της Μεγαλόπολης στηρίζεται καταρχάς στα έσοδά τους από μισθωτή εξαρτημένη εργασία και κατά δεύτερο λόγο στην εφευρετικότητα και στην τεχνογνωσία της επιβίωσης. Οι περισσότεροι άνδρες απασχολούνται στις οικοδομικές εργασίες ενώ συχνά πυκνά εργάζονται σε νυχτερινές βάρδιες ως εργάτες στο εργοστάσιο ή ακόμα και με αγροτικές εργασίες Συγκεκριμένα στο εργοστάσιο από τα 2.200 άτομα προσωπικό τα 270 είναι εργάτες με σύμβαση δίμηνη ή οκτάμηνη.

Η εργασία των ανδρών μελών της οικογένειας είναι υποκείμενο ανεργίας, διαπροσωπικών σχέσεων και διαπλοκών, δεν είναι μόνιμη ούτε σταθερή. Προκειμένου να αντιμετωπισθεί η κατάσταση αυτή ο άνδρας νοικοκύρης του σπιτιού αναγκάζεται να υπερβεί νοοτροπίες και αντιλήψεις εδραιωμένες από πολλές γενεές πριν, για τη νομιμότητα του αποκλεισμού των γυναικών από κάθε μορφή εξαρτημένης εργασίας εκτός των τειχών της οικογένειας.

Η συμβολή των γυναικών στο σχηματισμό του οικογενειακού εισοδήματος οφείλεται:

- στην άσκηση πολλών μικρών άτυπων και ποικίλλων δραστηριοτήτων

- στην εξασφάλιση μέσων για την αυτάρκεια της οικογένειας
- στην ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων που βασίζονται στην αλληλεγγύη γειτόνων και συγχωριανών για την απόκτηση καταναλωτικών αγαθών που ανακυκλώνονται και περνούν από χέρι σε χέρι κι από σπίτι σε σπίτι μέχρι να φθαρούν μη επιδεχόμενα επιδιόρθωση

Τα επαγγέλματα που αναλαμβάνουν να ασκήσουν οι γυναίκες είναι αυτά που σχετίζονται με τις οικιακές εργασίες. Γίνονται παραδουλεύτρες με 4 ευρώ την ώρα ή φροντίζουν κατάκοιτους ηλικιωμένους. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να προσλαμβάνονται ως καθαρίστριες σε δημόσια κτίρια. Το επάγγελμα της παραδουλεύτρας/καθαρίστριας έχει πολλές δυσκολίες για τις Αλβανίδες που δεν έχουν έρθει ποτέ σε επαφή με τη μεγάλη ποικιλία των απορρυπαντικών που χρησιμοποιεί η μέση ελληνική οικογένεια. Δεν γνωρίζουν ξένες γλώσσες για να διαβάσουν τις ετικέτες, αλλά ακόμα και να κατάφερναν να τις διαβάσουν δεν γνωρίζουν τον τρόπο χρησιμοποίησής τους. Δεν γνωρίζουν καλά καλά τη μέθοδο που πρέπει να ακολουθήσουν με λίγα λόγια από πού πρέπει να αρχίσουν και που να τελειώσουν. Άρα το επάγγελμα αυτό απαιτεί κάποιο χρονικό διάστημα εκμάθησης, εξοικείωσης και ενσωμάτωσης σε καθημερινές πρακτικές. Οι γυναίκες που φροντίζουν κατάκοιτους θεωρούνται ιδιαίτερα ευνοημένες γιατί αμείβονται σε χρήμα και είδος. Στις περιπτώσεις αυτές το καλύβι, το μικρό οίκημα που χρησιμεύει άλλοτε ως κατάλυμα των ζώων και άλλοτε ως αποθήκη εργαλείων παραχωρείται στην οικογένεια των μεταναστών.

Οι νοικοκυρές στα σπίτια που εργάζονται οι μετανάστριες συντελούν στην κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστριών. Τις μαθαίνουν να μιλούν ελληνικά και τις μυούν σε νέες συνήθειες και ιδεολογίες. Με τη σειρά τους οι μετανάστριες εξοικειώνονται και γίνονται και οι φορείς του «νέου» στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Εισάγουν στο καθημερινό δαιτολόγιο της οικογένειάς τους νέα προϊόντα (χόρτα και όσπρια), μαγειρεύουν με νέες συνταγές, αυτές και τα παιδιά τους αρχίζουν να ντύνονται, να συμπεριφέρονται και να διασκεδάζουν όπως οι γυναίκες της περιοχής.

Η τηλεόραση, που υπάρχει σε κάθε σπίτι μεταναστών συμβάλλει στην εξάλειψη της πολιτισμικής ετερότητας στην επιτόπια κοινωνία, αναπληρώνοντας με τη σειρά της το κενό που δημιουργεί η έλλειψη εκπαίδευσης και κρατικής μέριμνας. Οι γυναίκες περνούν τις ελεύθερες ώρες τους μέσα στο σπίτι βλέποντας τηλεόραση. Από τις διαφημίσεις μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα απορρυπαντικά, από τις εκπομπές μαγειρικής μαθαίνουν να μαγειρεύουν, από τα σήριαλ μαθαίνουν νέες συμπεριφορές και τρόπους προσέγγισης των άλλων.

Ας σημειωθεί ότι οι οικογένειες των μεταναστών μεταξύ τους δεν έχουν αναπτύξει σχέσεις αλληλεγγύης ούτε κοινωνικές επαφές. Υπάρχει μια έντονη, πρωτόγονη ανταγωνιστικότητα που ενισχύεται από το καθημερινό άγχος για την εξεύρεση εργασίας.

Μια άλλη προσφιλής γυναικεία εργασία που γίνεται παράλληλα με τις υπόλοιπες είναι η φροντίδα των σπιτιών, των περιβολιών και των κήπων που αναθέτουν έναντι χρηματικής αμοιβής οι Αθηναίοι που διατηρούν το πατρικό τους σπίτι στην περιοχή. Οι μετανάστριες συνήθως καλλιεργούν στο περιβάλλον διάφορα λαχανικά για τη διατροφή της οικογένειάς τους.

Η αυτάρκεια της οικογένειας εξασφαλίζεται με τα υλικά στηρίγματα όπως είναι το λάδι, οι χυλοπίτες, το τυρί, το γάλα, το κρέας. Οι γυναίκες των μεταναστών με σπίτι στα περίχωρα και στα γύρω χωριά είναι υπεύθυνες για την εξασφάλιση των τροφίμων. Μερικές κότες, 2-3 κατσίκες, είναι αρκετές για να τους εξασφαλίσουν τα βασικά είδη διατροφής. Το λάδι τους το στέλνουν οι συγγενείς τους από την Αλβανία. Οι γυναίκες για τα αγαθά αυτά δεν καταφεύγουν στον μπακάλη ή στο σουπερ μάρκετ.

Τα όρια της εκχρηματισμένης κοινωνίας με τα όρια της κοινωνίας που στηρίζεται στην αυτοκατανάλωση είναι πολύ συγκεχυμένα. Στην περιοχή συνυπάρχουν ο παρελθών χρόνος με την κοινωνία της αυτοκατανάλωσης, της αυτάρκειας με τον ενεστώτα χρόνο της πλήρους εκχρηματισμένης κοινωνίας.

Τα αγαθά του υλικού πολιτισμού ο οικιακός εξοπλισμός, τα έπιπλα και τα ρούχα, κυρίως των μικρών παιδιών, εξασφαλίζονται από τα αυθόρμητα, άτυπα μη οργανωμένα δίκτυα και τις αναπτυσσόμενες συλλογικότητες. χάριν των αγαστών σχέσεων των γυναικών μεταναστών με τους γείτονες, την οικογένεια που εργάζονται και τους συγχωριανούς τους.

Από τα χαλιά έως τις πολυθρόνες και από το ψυγείο μέχρι την τηλεόραση, τίποτα σχεδόν από τα αγαθά αυτά δεν είναι αγορασμένο.

Οι μετανάστριες έχουν ξεφύγει ήδη από την ιδεολογία του «χρήσιμου» διαδομένη στις αγροτικές κοινότητες, όπου ότι είναι χρήσιμο είναι επιθυμητό και αποδεκτό και έχουν ασπασθεί την ιδεολογία του «περιπτού», το άρωμα, τα κοσμήματα που δεν προορίζονται για αποθησαυρισμό, τα κοκαλάκια στα μαλλιά, η κοπή των μαλλιών τους στο κομμωτήριο, η τούρτα των γενεθλίων αποτελούν σαφείς ενδείξεις. Φυσικά η τηλεόραση αλλά και τα μαγαζιά και οι γυναίκες της Μεγαλόπολης έχουν βάλει ένα πετραδάκι στην αλλαγή των αντιλήψεων αυτών.

Θα έλεγε κανείς ότι οι γυναίκες των μεταναστών συμβάλλουν στην πορεία της κοινωνικής ένταξης και εδραίωσης στην περιοχή.

Σήμερα η κατάσταση δεν είναι αυτή που ήταν πριν από 6-7 χρόνια. Μεγαλοπολίτισσες και μετανάστριες πηγαίνουν να μαζέψουν χόρτα παρέα, φέρνουν φιλέματα η μια στο σπίτι της άλλης, χορεύουν στα πανηγύρια μαζί. Τα παιδιά των μεταναστών προσκαλούνται στα γενέθλια των παιδιών των ντόπιων, παίζουν μαζί στα χωράφια και στους δρόμους.

Ο μηχανισμός της αφομοίωσης των μεταναστών ως υποκειμένων μιας ετεροπολιτισμικότητας έχει τεθεί σε λειτουργία. Οι ξένες μετανάστριες εισήλθαν εντός των τειχών της κατοικίας, ικανοποιώντας μια ολοένα και περισσότερο αυξανόμενη ζήτηση για τις οικιακές υπηρεσίες. Ταυτοχρόνως οι ίδιες μέσω της μεταφοράς «νέων» νοοτροπιών και πρακτικών στην οικογένειά τους συμβάλλουν στην κοινωνική της ένταξη και αφομοίωση στο εσωτερικό της κοινωνίας.